

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Ван Мяо

«Фортепіанна творчість Флорана Шмітта:
жанрово-стильові виміри»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

Актуальність теми дисертації. Сучасне музикознавство надає важливого значення вивченню стильових процесів у музиці різних національних культур, адже стиль є базовою категорією музичного мислення, що оприявнює його оригінальність, неповторність і цілісність. З цього погляду дисертація Ван Мяо, присвячена виявленню жанрово-стильової специфіки фортепіанної творчості французького композитора першої половини ХХ століття Флорана Шмітта, органічно вливається у річище актуальної проблематики.

Інший аргумент, що свідчить про своєчасність дослідження, – розширення знань і уявлень про стильову картину музичного модернізму, в якій маловідома в Україні мистецька постать Ф. Шмітта посідає помітне місце. Тому сам факт звернення дисертанта до творчості цього композитора – вперше в українському музикознавстві – унаочнює перспективність рецензованої праці.

Актуальність роботи зумовлена й вибором об'єкту наукового осмислення – циклів фортепіанних мініатюр. Дослідження стильових процесів саме на матеріалі, так званих, «малих жанрів», які домінують у творчості модернізму й, відповідно, оптимально відображають вектор музично-історичного процесу, виразно резонує пріоритетному в європейському музикознавстві напрямку досліджень. Тож і з цих міркувань робота Ван Мяо вписується у домінуючі тренди сучасної науки.

Новизна дослідження. Подана до захисту дисертація є ґрунтовним дослідженням комплексного характеру, в якому вперше різнобічно репрезентовано феномен життєтворчості Ф. Шмітта та здійснено

багаторівневий аналіз його фортепіанної творчості з чітким обґрунтуванням жанрово-стильової специфіки. Завдяки ретельному й уважному опрацюванню всіх наявних на сьогодні публікацій (наукових, довідникових, епістолярних, публіцистичних), які присвячені цьому композитору або певним чином стосуються його доробку, Ван Мяо було введено в науковий обіг біографічні відомості про Ф. Шмітта та розглянуто різні музикознавчі підходи до осягнення його творчої постаті.

Вагомим інноваційним внеском роботи у цьому напрямі є запропонована автором періодизація життєвого і творчого шляху митця, що враховує усі види його професійної діяльності (композитора, піаніста, диригента, музичного критика), історико-політичні реалії епохи та соціокультурний контекст, в якому жив і творив Ф. Шмітт, його психоемоційний портрет, характер взаємин з видатними сучасниками, зокрема й колегами по творчому цеху (М. Равелем, К. Дебюссі, Г. Форє, Е. Саті та ін.). Залучення до дисертації значного обсягу праць західних дослідників (65 найменувань французькою та англійською мовами), в яких розкриваються не лише різні грані життя і творчого доробку композитора, а й сучасні наукові погляди на «бурхливий» і неоднорідний стильовий процес такого складного історичного періоду, як перша половина ХХ століття, теж свідчить про її новизну.

Не менш важливий аспект новаторства стосується розгляду музичного доробку Ф. Шмітта з беззаперечною аргументацією його жанрових пріоритетів та стильових параметрів, у результаті якого дослідником було визначено принципи індивідуальної стильової системи композитора. Як переконливо доводить Ван Мяо, стиль композитора, попри його приналежність до яскраво модерністської естетики, і навіть творчого іміджу Ф. Шмітта як «авангардного “ультрамодерного” митця» (с. 29), водночас апелює до романтичних традицій європейської музики. Дисертантом також уперше з'ясовано, що фортепіанна музика охоплює «значну частину творчого доробку митця і маркує всі етапи його творчих пошуків від найбільш ранніх до останніх років» (с. 53), навіть незважаючи на той факт, що у період зрілості на «перший план його творчих

зацікавлень вийшли камерно-інструментальні й хорові жанри» (с. 169). Згідно з результатами дослідження, «провідним жанром творчості Ф. Шмітта є фортепіанна мініатюра, а основним принципом створення великої форми – об'єднання мініатюр у збірки» (с. 82). Таким чином, у роботі запропоновано новий погляд на місце фортепіанних жанрів у творчому доробку Ф. Шмітта.

Інноваційний характер дисертації полягає і у виявленні жанрово-стильової специфіки фортепіанного мислення композитора на основі ретельно проведеного аналізу чотирьох циклічних фортепіанних творів, написаних у різні періоди біографії Ф. Шмітта: «Інтимна музика» (ор. 16; 29), «Тіні» (ор. 64), «Міражі» (ор.70), «Тиждень маленького ельфа Закрий-Очі» (ор. 58). Беручи до уваги, що ця, надзвичайно яскрава і вишукана за творчим задумом музика, водночас вирізняється високим ступенем складності й технічної винахідливості композиторського письма, варто надати належне таланту дослідника, який виявив тонке відчуття музиканта і гнучкий інтелект аналітика, успішно впоравшись із таким непростим завданням.

Зрештою, створення розгалуженої системи знань про самотній стиль Ф. Шмітта, своєю чергою, відкриває перспективу глибшого пізнання й осмислення художньо-естетичних принципів розвитку французької музичної культури та загальних дефініцій стильової панорами музичної творчості першої половини ХХ століття.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження забезпечується вдало обраною автором аналітичною та методологічною стратегією, в якій виокремлюються такі засади та підходи:

- залучення праць широкого гуманітарного профілю (з історії французької музики, культурології, теорії і історії розвитку фортепіанного мистецтва, філософії, естетики, епістолярних), а також довідникових та публіцистичних видань;

- ретельне опрацювання наукової літератури, присвяченій сучасним концепціям категорії стилю у її взаємодії з актуальними положеннями теорії

жанру (зокрема, праці Н. Горюхіної, І. Коханик, В. Москаленко, О. Самойленко, С. Шипа);

- детальний багаторівневий музикознавчий аналіз значного обсягу фортепіанних творів Ф. Шмітта з визначенням їхньої жанрово-стильової специфіки та подальшою стильовою атрибуцією;

- оперування оптимальним комплексом загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких, зокрема, історичний, системний, стильовий, методи жанрового, структурно-функціонального, ладо-інтонаційного та гармонічного аналізу.

Структура та зміст роботи. Робота складається із трьох розділів зі вступом, висновками та списком використаної літератури. Дисертація вирізняється чіткістю будови, яка відображає логіку розгортання наукової думки, що послідовно проходить етапи історіографічного аналізу, теоретичної розробки, аналітичного та історичного осмислення. Позитивно відзначаю детальну конкретизацію тематичного контенту, особливо у Третьому розділі, що свідчить про ретельність і глибину опрацювання автором кожного аспекту проблеми. Усі розділи увінчуються висновками, відповідно, і зібраний та опрацьований матеріал, і аналітичні екскурси отримують ґрунтовне осмислення у контексті досліджуваної тематики. Такий підхід надає праці виваженості та композиційної цілісності.

Уважне ознайомлення з дисертацією переконує у солідній фаховій підготовці здобувача: широкій обізнаності в історії європейської та, зокрема, французької музичної культури окресленого періоду, чіткій орієнтації в науковому полі музично-теоретичного знання, культурології, методології дослідження як мистецьких явищ, так і наукових текстів, глибокому розумінні соціокультурних, художньо-естетичних та жанрово-стильових процесів в європейському музичному мистецтві кінця XIX – першої половини XX століття.

Текст роботи відображає належний рівень наукової культури Ван Мяо: грамотність і коректність формулювань, доступність та водночас ємність

висловлювань, уміння органічно поєднувати дедуктивний та індуктивний методи аналізу, відсутність як гіперболізованого теоретизування, так і емпіричної описовості.

Дискусійні положення. Вельми позитивне цілісне враження, яке склалося під час рецензування дисертації, водночас залишає простір для міркувань щодо можливостей подальшого уточнення, розширення й поглиблення окремих її аспектів.

Так, наприклад, у дисертації неодноразово констатується «актуальність двох культурних традицій» (с. 33, 51,) у житті і творчості Ф. Шмітта, зважаючи на його етнічне походження та місце народження (на кордоні Франції та Німеччини), але у процесі аналізу фортепіанних творів ознаки впливу цих традицій не виявляються.

Вважаю, що цей, насправді важливий, дискурс подвійної культурної ідентичності митця (або й фронтірної, що формується у пограничних зонах), доволі актуальний у сучасних гуманітарних студіях, варто було б розвинути у дисертації. У цьому напрямі могли б стати у пригоді дотичні культурологічні та літературознавчі праці Аляйди Ассман, Олі Гнатюк, Ярослава Поліщука.

Серед інших побажань, не зайвим було б розширити методологічну базу включенням до неї біографічного методу, який відіграє ключову роль у здійсненні періодизації життєтворчості Ф. Шмітта (про що доречно згадується у тексті на с. 32), але чомусь не вводиться до кола обраних методів; серед зауважень – відзначу окремі незначні огріхи мови та хибодруки. Наприклад, автор пише про «вирій історичних подій» (с. 50), хоч, певно, мав на увазі «вир».

Утім, висловлені побажання, як відзначалося, мають рекомендаційний характер, а зауваження, що не стосуються змісту роботи, аніскільки не заперечують її глибини, інноваційності та значущості.

Оскільки подана на захист дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням життя і творчості Ф. Шмітта, природним чином виникають питання, викликані живим інтересом читача. Зокрема, хотілося б дізнатися думку автора щодо історичного визнання творчості композитора:

У тексті дисертації (с. 48-49, 52) Ви наводите факт про те, що 12 лютого 1942 року Асоціація сучасної музики організувала фестиваль, присвячений новітній камерній музиці Ф. Шмітта, а після концерту критики назвали його «беззаперечним лідером сучасної французької школи» та «найславетнішим французьким композитором сучасності».

Як Ви вважаєте, чи належне поцінування отримують художні здобутки Ф. Шмітта в сучасній Франції?

Загальний висновок і оцінка дисертації. Вищезначені міркування дають усі підстави стверджувати, що рецензована праця є актуальним, оригінальним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, що становить суттєвий внесок у сучасне музикознавство, зокрема й українську наукову думку про визначні явища світової музики, до яких належить творчість Ф. Шмітта. Робота виконана із дотриманням принципів академічної доброчесності, пройшла достатню апробацію, має безсумнівну практичну цінність.

Дисертація Ван Мяо «Фортепіанна творчість Флорана Шмітта: жанрово-стильові виміри» відповідає відповідно пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р., затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства, доцент
доцент кафедри історії світової музики
Національної музичної академії України

Ольга ЛІГУС